

- Araştırma Makalesi -

**♠ BİREYSEL BAŞVURU HAKKI VE HAKKIN GELECEĞİNE
YÖNELİK ENDİŞELER***

*(RIGHT TO AN INDIVIDUAL APPLICATION TO THE TURKISH
CONSTITUTIONAL COURT AND ITS FUTURE CONCERNS)*

Taylan Barın**

ÖZ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 13. maddesinde etkili başvuru hakkı düzenlenmiş; 34. maddesi ise Sözleşmeci Yüksek Tarafllara bireysel başvuru hakkının kullanılmasına hiçbir surette engel olmama mükellefiyeti yüklemiştir. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı 2010 tarihli Anayasa değişikliği ile kabul edilmiş, Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında düzenlemiştir. Buna göre herkes, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden Sözleşme kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Esasında bu hak, Anayasa'nın 40. maddesinde güvenceye bağlanan etkili başvuru hakkının özel bir görünümünden ibarettir. Bir hak olarak "Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı" ilk kez Mahkemenin 2019 tarihli bir kararında diğer haklardan bağımsız bir hak olarak ele alınmıştır. Anayasa Mahkemesi, içtihadında bireysel başvuru hakkını güçlendirmeye çalıştığı izlenimi yaratmaktaysa da başvuru sayılarının artması neticesinde usul kurallarını katı uygulayarak ve temellendirilmemiş şikâyete dair kabul edilemezlik

^H Hakem denetiminden geçmiştir.

* Bu makale 29.03.2022 tarihinde Yayınevimize ulaşmış olup, 01.04.2022 tarihinde birinci hakem; 26.04.2022 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

** Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi, taylan.barin@aybu.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-8227-642X

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Bu makaleye atf için; Barın, Taylan, "Bireysel Başvuru Hakkı ve Hakkın Geleceğine Yönelik Endişeler", Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt No.: 11, Sayı No.: 21, 2022, s. 31-56.

kararları vererek; hakkın etkililiğini zedeleyebilecek bir yere evrilme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu çalışmada önce bireysel başvuru hakkı sonra hakkı aşındıran güncel eğilim mercek altına alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Başvuru Hakkı, Kabul Edilebilirlik Kriterleri, Temellendirilmemiş Şikâyet, Bireysel Başvuru Süresi

ABSTRACT

The right to an effective remedy is regulated in the 13th Article of the European Convention on Human Rights; whereas the Article 34, on the other hand, obliges the The High Contracting Parties undertake not to hinder in any way the effective exercise of this right. The right to an individual application to the Turkish Constitutional Court (TCC) was introduced by the 2010 constitutional amendment and is stipulated in the third paragraph of Article 148 in the Constitution. Accordingly, everyone may apply to the Constitutional Court on the grounds that one of their fundamental rights and freedoms within the scope of the European Convention on Human Rights which are guaranteed by the Constitution has been violated by public authorities. In order to make an application, ordinary legal remedies must be exhausted. Itself a constitutional right, the “right to individual application to the Constitutional Court” was discussed for the first time as a right independent from other rights in a 2019 decision of the Court. Although the Constitutional Court creates the impression that it is trying to strengthen the right to an individual application in its case-law, it also faces the risk to jeopardize the enjoyment of that right, in response to the increase in the number of applications, i.e. by strictly applying the procedural rules or by applying a stricter standard to eliminate unfounded complaints. This study focuses on the development of the right to an individual application to the TCC and with the current trend in case-law that erodes the exercise of that right.

Keywords: *Right to an Individual Application, Admissibility Criteria, Unsubstantiated Complaint, Time Limit for Individual Application*

Giriş

Bireysel başvuru, 7/5/2010 tarihli ve 5982 sayılı *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*'un 18. maddesiyle Türk hukuk sistemine girmiş Anayasa Mahkemesinin (AYM) kuruluşunun 50. yılında, 12/9/2012 tarihinde, uygulanmaya başlanmıştır. AYM ilk kez 2019 tarihli bir kararında bireysel başvuru hakkını, Anayasa'nın 40. maddesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 13. maddesinde düzenlenen etkili başvuru hakkının özel bir görünümü olarak vasıflandırarak, incelemiştir. AYMnin bu içtihadıyla Anayasa'da güvence altına alınan temel haklar ve hürriyetlerden biri olarak tanımlanan bireysel başvuru hakkı, AYM'nin yakın tarihli bazı kabul edilemezlik kararlarıyla aşınan bir görünüm arz etmektedir.

Bu çalışmada öncelikle bireysel başvuru yolunun kabulü ile AYM'deki dönüştürücü etkisine değinilecek ardından bireysel başvuru hakkına dair içtihat tahlil edilecektir. Çalışmanın ikinci kısmında ise bireysel başvuru istatistiklerinden hareketle artan başvuru sayısının getirdiği iş yükü ve bu yükün gölgesinde bireysel başvuru hakkının geleceğini etkileyebilecek iki içtihat incelenecektir. Her iki içtihadın benimsenmesiyle oluşan sonuçlar, bireysel başvuru hakkının kullanılması açısından değerlendirilecektir.

I. Genel Olarak Bireysel Başvuru Hakkı

A. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunun Kabulü

Bireysel başvurunun konusunu "*Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında*" olanlar oluşturmaktadır. Anayasa Mahkemesinin (AYM) konu bakımından yetkisinin sınırlarını çizen bu maddenin kaleme alınmış tarzı bile aslında bireysel başvuru yolunun temel hak ve hürriyetleri güvence altına almaktan başka bir amacı olduğu izlenimini vermektedir. Bu çağrışım anılan Anayasa değişikliğinin gerekçesiyle birlikte değerlendirildiğinde daha da kuvvetlenmektedir:

"... Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde her yıl Türkiye'ye karşı çok sayıda dava açılmakta ve Türkiye pek çok davada tazminata mahkum edilmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, iç hukuk yollarının tüketilmiş olup olmadığını araştırırken, ilgili ülkede bireysel başvuru kurumunun bulunup bulunmadığını da dikkate almakta ve bunu hak ihlallerinin or-

tadan kaldırılmasında etkili bir hukuk yolu saymaktadır. Bu nedenle, bireysel başvuru müessesesinin getirilmesiyle, hak ihlallerine maruz kaldığını iddia edenlerin önemli bir bölümünün bireysel başvuru aşamasında, başka bir ifadeyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine gitmeden önce, tatmin edilebilmesinin mümkün olabileceği ve böylece Türkiye aleyhine açılacak dava ve verilecek ihlâl kararlarında azalma olacağı değerlendirilmektedir. Bu itibarla, Türkiye’de de iyi işleyen bir bireysel başvuru sisteminin kurulması, haklar ve hukukun üstünlüğü temelindeki standartları yükseltecektir.¹”

Teklifin madde gerekçesinde açıkça ifade edildiği üzere; bireysel başvurunun getirilmesinin altında yatan temel gerekçe Avrupa İnsan Hakları Mahkemesindeki (AİHM) Türkiye aleyhine ihlallerin ve bunlardan doğan tazminatlarının azaltılması hedefidir.

Bu oldukça pragmatik hedefe rağmen bireysel başvuru Türk hukukunda temel hak ve hürriyetlerin güçlendirilmesi adına büyük roller üstlenebilmiştir. Niteliği gereği kaçınılmaz olarak hak temelli bir incelemeyi gerektiren bireysel başvuru yolu, bireyin sübjektif hakkından hareketle Anayasadaki temel hak ve hürriyetler kataloğunun objektif yorumlanmasını gerektirir². Aynı hususa vurgu yapan Anayasa Mahkemesi Başkanı Sayın Zühtü Arslan, bireysel başvurunun tabiatından kaynaklı olarak haklara odaklanan yapısına şu şekilde vurgu yapmaktadır:

“Doğası gereği “hak eksenli” yaklaşımı zorunlu kılan bireysel başvuru, Mahkemenin norm denetimini de etkileyerek bu alanda da hak ve özgürlüklere öncelik veren bir yaklaşımın benimsenmesini sağlamıştır.”³

Aslında AYM, bireysel başvuru yolunun uygulamaya geçtiği 12/9/2012 tarihinden altı ay evvel verdiği bir norm denetimi kararında bireysel başvurunun müstakbel ihlalleri önleme rolü olarak tarif edebile-

¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), Anayasa Mahkemesi Yay. 2021, s. 922.

² Eren, A. “Hukuki Yorum Yöntemleri Açısından Bireysel Başvuru Kararlarının Anayasanın Yorumuna Etkileri”, Anayasa Yargısı, C. 32, S. 1, 2016, s. 234 ; Değirmenci, R. Meşruiyet ve Hukukilik Çerçevesinde Saf Hukuk Kuramı, Ankara, Astana Yay. 2021, s. 105.

³ Arslan, Z. “Anayasa Mahkemesi’nin 54. Kuruluş Yıldönümünde Yapmış Olduğu Açık Konuşması” 2016.

Konuşmanın tam metni için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-54-kurulus-yildonumunde-yapmis-oldugu-acis-konusmasi/> (Erişim Tarihi: 1/2/2022)

ceğimiz objektif etkisini vurgulamıştır. 6216 sayılı Kanun'un bazı maddelerinin iptali talebiyle açılan davada AYM: "... bireysel başvuru yolu, dava dilekçesinde belirtildiği gibi sadece bir hakkın ihlal edilip edilmediğinin tespiti davası değil, bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin kamu gücü tarafından ihlalinin önlenmesi ve bir ihlal tespiti durumunda da bu ihlalin sonuçlarını ortadan kaldıracak veya meydana gelen zararı gidecek şekilde hukuki sonuçlar doğuran bir dava niteliğindedir." şeklinde hüküm kurmuştur⁴.

AYM'nin güncel içtihadında bireysel başvurunun objektif etkisi, sübjektif etkisinden daha ön plana çıkmaktadır⁵: "*Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu anayasal hak ve özgürlüklerin kapsamını belirlemenin, yeknesak bir hak ve özgürlükler hukukunun tüm ülkeye egemen olmasını sağlamanın yanı sıra bireysel mağduriyetleri giderme işlevi de bulunmaktadır.*"⁶

AYM, 2021 yılında vermiş olduğu bir kararında ise bireysel başvurunun temel hak ve hürriyetlerin korunmasındaki nihai ve en etkili hak arama yolu olduğunu vurgulamıştır: "... bireysel başvuru, temel hak ve özgürlüklerin korunmasında kaynağını doğrudan Anayasa'dan alan nihai ve en etkili ulusal hak arama yoludur. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kapsamındaki incelemesi, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasında ve geliştirilmesinde bireylere en üst düzeyde korumaya sağlar."⁷

Bireysel başvuru sisteminin kabulünün onuncu yılında AYM uygulamasına bakıldığında, bireysel başvurunun anayasa koyucunun hedefinden daha ileriye taşındığını söylemek abartılı olmayacaktır. AYM'nin bireysel başvuru kararlarındaki odak günümüze yaklaştıkça temel hak ve hürriyetler açısından bireysel başvurunun vazgeçilmezliğine ve etkililiğine doğru kaymıştır.

⁴ AYM, E.2011/59, K.2012/34, 01/03/2012.

⁵ Gündoğdu, bireysel başvurunun işlevini, sübjektif, objektif ve genel eğitici işlev olarak üçe ayırarak incelemektedir.

Gündoğdu, S. B. Medenî Yargıda Usûl Kurallarına Aykırılığın Anayasa Mahkemesi'nce Bireysel Başvuru Yoluyla Denetlenmesi, İstanbul, onikilevha yay., 2021, ss. 7-11.

⁶ Ruhi Abat, B. No: 2014/4724, 7/3/2019, § 48.

⁷ Kadri Enis Berberoğlu (3) [GK], B. No: 2020/32949, 21/1/2021, § 134.

B. Bireysel Başvuru Hakkı

1. AYM'nin Konu Bakımından Yetkisi

Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasına göre “Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü⁸ tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.” 30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un “Bireysel başvuru hakkı” kenar başlıklı 45. maddesinin (1) numaralı fıkrasında AİHS’e ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki hakların da (örneğin 1 No’lu protokol, mülkiyetin korunması) konu bakımından yetki kapsamı içerisinde olduğu ayrıca belirtilmiştir.

Bireysel başvuru hakkından bahsedebilmek için hakkın yukarıdaki kesişim kümesinde yer aldığı tespiti gerekmektedir⁹. Bu kapsamda bir bireysel başvuruda ihlal edildiği iddia olunan hakkın Anayasa Mahkemesinin konu bakımından yetkisi kapsamında kalabilmesi, aşağıdaki üç şartın birlikte gerçekleşmesine bağlıdır:

1. İhlal edildiği iddia edilen hak Anayasa’da güvence altına alınmış olmalıdır,

2. İhlal edildiği iddia edilen hak AİHS ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller tarafından da korunuyor olmalıdır.

3. İhlalin kaynağını oluşturduğu iddia edilen kamu gücü işlemi bir yasama işlemi, düzenleyici idari işlem, Anayasa Mahkemesi kararı ya da Anayasa’nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerden birisi olmamalıdır¹⁰.

⁸ Bireysel başvuru yolu bağlamında kamu gücü için bkz. Turhan, H. B. Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Kamu Tüzelkişilerinin Başvuru Ehliyeti, Ankara, Seçkin Yay. 2022, ss. 65–123.

⁹ Gündoğdu, S. B. “Anayasa Mahkemesinin İcra ve İflâs Hukukundaki Şikâyet Müessesesine Hukukî Dinlenilme Hakkı Açısından Yaklaşımı” Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, C. 9, S. 18, 2021, s. 92.

¹⁰ Kaplan, R. ve Koç, M. İ. (ed.) Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Rehberi, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yay., 2017, s. 94.

2. Etkili Başvuru Hakkının Özel Bir Görünümü Olarak Bireysel Başvuru Hakkı

Bireysel başvuru hakkı, Anayasa’da temel haklar ve ödevlerin düzenlendiği ikinci kısımda (md. 12-74) bir hak olarak düzenlenmemiştir. Bu da ilk bakışta bireysel başvuru hakkının, AİHS ile Anayasa’nın ortak koruma alanı dışında kalacağı dolayısıyla konu bakımından AYM’nin yetkisiz olacağı izlenimi doğurmaktadır. Oysa daha dikkatli bakıldığında Anayasa’nın 40. maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen etkili başvuru hakkının Anayasa’nın 148. maddesinde düzenlenen bireysel başvuru hakkıyla birlikte değerlendirilebileceği görülecektir. Etkili başvuru hakkının düzenlendiği Anayasa’nın 40. maddesinin birinci fıkrası şöyledir:

“Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.”

AİHS’in etkili başvuru hakkı başlıklı 13. maddesi ise şöyledir:

“Madde 13: Bu Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlâl edilen herkes, söz konusu ihlâl resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.”

İki madde arasındaki irtibata geçmeden önce AYM’nin önceki kararlarında Anayasa’nın 40. maddesinin etkili başvuru bağlamında ölçü norm olarak kullanılmadığını belirtmek isteriz. Her ne kadar AYM, norm denetimi kararlarında etkili başvuru hakkına dair 40. maddeyi ölçü norm olarak yakın tarihli kararlarına kadar pek kullanmamış, etkili başvuru hakkını adil yargılanma hakkının düzenlendiği hak arama hürriyeti başlıklı 36. madde bağlamında incelemişse de¹¹, güncel kararlarında bu eğilim değişmiştir¹². Norm denetiminde yaşanan bu değişimin kaynağı esasında bireysel başvurunun dönüştürücü etkisidir.

¹¹ Konuya dair detaylı bilgi için bkz. Egeliği, Ö. E. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı, İstanbul, onikilevha yay., ss. 49-67.

¹² AYM, E.2018/74, K.2019/92, 24/12/2019, kararında doğrudan KHK ile tesis edilen işlemlere bağlı olarak olağanüstü hâl kapsamında yürürlüğe konulan KHK’larda yer alan ilave tedbirlere karşı OHAL Komisyonuna başvuru yapılamayacağına dair kuralı Anayasa’nın 40. maddesi yönünden incelemiştir.

Anılan kararın 40. maddeye ilişkin kısmı şu şekildedir:

Esasında AYM bireysel başvurunun kabul edildiği ilk günlerden beri Anayasa'nın 40. maddesi ile AİHS'in 13. maddesi arasındaki irtibatı kurmuştur. AYM, 2013 yılının başlarında vermiş olduğu bir kararında, "... Anayasa'nın 40. ve Sözleşme'nin 13. maddelerinde düzenlenen etkili başvuru hakkı ..." şeklinde AİHS ve Anayasa'daki iki kuralı birlikte değerlendirmiştir.¹³ Mezkûr norm denetimi kararından yaklaşık 6 ay önce AYM, ilk kez bireysel başvuru hakkını diğer haklardan bağımsız bir hak olarak incelemiştir¹⁴. Takip eden başlıkta inceleyeceğimiz bu kararlar aslında AYM'nin konu bakımından yetkisinin kaynaklarını da içermektedir.

3. Bireysel Başvuru Hakkına Dair Kararlar

AYM, bireysel başvuru hakkına dair bugüne kadar üç adet karar vermiştir¹⁵. Bu kararlarda AYM, bireysel başvuru hakkının Anayasa'nın 148. maddesinde düzenlendiğini ifade ettikten sonra bu hakkın Anayasa'nın 40. maddesinde güvenceye bağlanan etkili başvuru hakkının özel bir görünümü olduğuna işaret etmiş, yukarıda ifade edildiği üzere AİHS'in 13. maddesinde düzenlenen etkili başvuru hakkıyla bağlantı kurarak konu bakımından yetkili olduğu sonucuna ulaşmıştır¹⁶.

İlk karar olan *Ruhi Abat* kararında başvuru, tutuklamanın devamına ve tutukluluğa itirazlarının reddine dair kararların tebliğ ve tebellüğ belgeleri ile duruşma tutanaklarının kendisine verilmemesi suretiyle bi-

"Anayasa'nın 40. maddesinde Anayasa ile tanınmış hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkı (etkili başvuru hakkı) güvence altına alınmaktadır.

Etkili başvuru hakkı; anayasal bir hakkının ihlal edildiğini ileri süren herkese hakkın niteliğine uygun olarak iddialarını inceleyebileceği makul, erişilebilir, etkili, ihlalin gerçekleşmesini veya sürmesini engellemeye ya da sonuçlarını ortadan kaldırmaya elverişli idari ve yargısal yollara başvuruda bulunabilme imkânının sağlanmasını teminat altına almaktadır."

AYM, E.2018/74, K.2019/92, 24/12/2019, § 30-31.

¹³ Onurhan Solmaz, B. No: 2012/1049, 26/3/2013, § 33.

¹⁴ Ruhi Abat, B. No: 2014/4724, 7/3/2019.

¹⁵ AYM'nin bireysel başvuru hakkına ilişkin kararları karar tarihleri sırasıyla şöyledir: Ruhi Abat, B. No: 2014/4724, 7/3/2019; Candaş Kat, B. No: 2015/18467, 19/11/2019; Zeki Demir, B. No: 2015/16719, 2/12/2020.

¹⁶ Ruhi Abat, B. No: 2014/4724, 7/3/2019, § 44.

reysel başvuru yapamadığını ileri sürmüştür¹⁷. AYM, tutukluluğa itirazların reddi kararının başvurucaya tebliğ edilmemesinin başlı başına bireysel başvuru yapılmasını engelleyici veya zorlaştırıcı bir mahiyette olmadığından bahisle bireysel başvuru hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir¹⁸.

İkinci karar olan *Candaş Kat* kararında hükümlü olan başvuruca, avukatına bireysel başvuru yapması için göndermek istediği belgelerin cezaevince gönderilmediği iddiasına dayanmaktadır¹⁹. Başvuruca belgelerin gönderilmemesine karşı İnfaz hâkimliğine başvurmuş, Hâkimlik belgelerin neden sakıncalı olduğunu ortaya koymaksızın *siyasi örgüt propagandası* mahiyetinde olduğundan bahisle itirazı reddetmiştir. İnfaz hâkimliğinin kararını ilgisiz ve yetersiz gerekçeyle verdiği sonucuna ulaşan AYM, gönderilmek istenen belgelerin avukatına gönderilememesinin bireysel başvuruda bulunulmasını tamamen imkânsız hale getirip getirmediğini tartışmıştır²⁰. Başvurucunun bir avukat yardımı olmaksızın da bireysel başvuru yapabileceğini vurgulayan AYM, başvuru hakkının etkin kullanımı için avukat yardımından yararlanılmasının son derece önemli olduğundan bahisle bireysel başvuru hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir²¹.

Bireysel başvuru hakkına dair üçüncü ve son karar olan *Zeki Demir* başvurusundaki somut olay yukarıda tahlil edilen *Candaş Kat* kararı ile oldukça yakındır. Hükümlü olan başvuruca AYM'ye bireysel başvuru yapmak üzere hazırladığı belgeleri ve eklerini avukatına göndermek istemiş Ceza İnfaz kurumu belgelerin içerisinde yer alan çizimlerden dolayı gönderilmesini engellemiştir²². Başvuruca İnfaz hâkimliğine itiraz etmiş, Hâkimlik yalnızca çizimlerden dolayı belgelerin gönderilmemesine dair itirazı reddetmiştir. Anılan gerekçeyle belgelerdeki çizimlerin gönderilmemesinin haklı bir uygulama olduğunu tespit eden AYM, bireysel başvuru formu ile ekindeki belgeler arasında bir ayırım yapılmaksızın başka bir ifadeyle yalnızca çizimlerin gönderilmemesi kalan belgelerin ise gönderilmesi seçeneği değerlendirilmeksizin tüm belgele-

¹⁷ Ruhi Abat, B. No: 2014/4724, 7/3/2019, § 40.

¹⁸ Ruhi Abat, B. No: 2014/4724, 7/3/2019, § 55.

¹⁹ Candaş Kat, B. No: 2015/18467, 19/11/2019, § 24.

²⁰ Candaş Kat, B. No: 2015/18467, 19/11/2019, § 43,44.

²¹ Candaş Kat, B. No: 2015/18467, 19/11/2019, § 45.

²² Zeki Demir, B. No: 2015/16719, 2/12/2020, § 20-23.

rin avukata gönderilmemesine dair karara karşı itirazın reddedilmesinin bireysel başvuru hakkını ihlal edeceği sonucuna ulaşmıştır²³.

4. Bireysel Başvuru Hakkına Dair Kararların Eleştirisi

AYM'nin isabetle belirttiği gibi bireysel başvuru hakkı, etkili başvuru hakkının özel bir görünümüdür. Etkili başvuru hakkı ise bağlı hak ya da aksesuar hak "*Akzessorische Rechte (Alm.)*" olarak tanımlanmaktadır²⁴. Etkili başvuru hakkının bağlı bir hak olması, tek başına incelenebilirliğini ortadan kaldırır. AİHS sistematüğinde etkili başvuru hakkı, ancak sözleşmede yer alan bir hak veya özgürlüğün ihlali iddiası ile AİHM tarafından kabul edilebilir görülmektedir. Bu elbette etkili başvuru hakkının bağlı olduğu hakkın ihlalini gerekli kılmaz. Sözleşmedeki haklardan birinin ihlali iddiasıyla dinlenebilir bir başvuru yapılması halinde o hakka yönelik ihlal bulunmasa bile o hak ile bağlantılı olmak şartıyla etkili başvuru hakkı yani 13. madde ihlal edilebilecektir²⁵.

Bireysel başvuru hakkına dair vermiş olduğu ilk kararında AYM de aynı yere vurgu yapmıştır. AYM'ye göre "*Etkili başvuru hakkı ve dolayısıyla bireysel başvuruda bulunma hakkı, tek başına ileri sürülmesi mümkün olmayan ancak Anayasa'da güvence altına alınan başka bir temel hak ve özgürlüğün ihlal edildiği iddiasıyla birlikte ileri sürülebilen bir haktır*"²⁶. AYM sonraki iki kararında bu paragrafa yer vermemiş, etkili başvuru hakkının özel bir görünümü olan bireysel başvuru hakkını, hiçbir hak ile bağlantı kurmaksızın başlı başına bir hak olarak incelemiştir.

Konuya dair son iki karar olan *Candaş Kat* ve *Zeki Demir* kararları hatalı kararlardır. Hiçbir başvurucunun tek başına bireysel başvuru hakkının ihlali iddiasıyla AYM'ye başvurmayacağı akla gelen ilk ihtimaldir. Muhtemelen başvurucular, AYM'nin konu bakımından yetkisi dahilinde

²³ Zeki Demir, B. No: 2015/16719, 2/12/2020, § 39-43.

²⁴ Egeği, Ö. E. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı, İstanbul, onikilevha yay., s. 73.

²⁵ Nitekim AİHM'in hüküm paragraflarında etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi durumunda "AİHS'nin ... maddesiyle bağlantılı olarak 13. maddesinin ihlal edildiğine" şeklinde hüküm kurulmaktadır." Bkz. Sultan Öner ve diğerleri / Türkiye, 2006, § 117.

²⁶ Ruhi Abat, B. No: 2014/4724, 7/3/2019, § 47.

Ayrıca bkz. Onurhan Solmaz, §§ 33, 34; Cengiz Kahraman ve Kenan Özyürek, § 72.

olan başkaca haklarının ihlali iddiasıyla AYM'ye başvuramadıklarından yakınmaktadır. Zira başvurucuların AYM'nin konu bakımından yetkisi dışında kalan bir haktan dolayı AYM'ye başvurabilmeleri mümkün değildir. Böyle bir başvuru olması halinde etkili başvuru hakkının bir görünümü olan bireysel başvuru hakkından da inceleme yapılması zaten mümkün değildir. İsraret ettiğimiz üzere bireysel başvuru hakkı bağlı bir haktır ve bağlı olduğu hakkın konu bakımından yetki sınırları içerisinde kalması gerekir. Bireysel başvuru hakkının bağlı bulunduğu hakka referans vermeden ise incelenmesi mümkün olamaz. Her ne kadar anılan kararlardaki başvuru formlarını göremiyor olsak da AYM'nin en sık atıf yaptığı paragraf olan “*Anayasa Mahkemesi olayların başvuru tarafından yapılan hukuki nitelendirmesi ile bağlı olmayıp olay ve olguların hukuki tavsifini kendisi takdir eder*”²⁷ paragrafına her iki kararda da yer verilmesi²⁸, aslında başvurucuların başkaca haktan (muhtemelen Anayasa m. 22 Haberleşme Hürriyeti) başvurduklarını düşündürmektedir.

AYM'nin, AİHS sistematüğinden ve AİHM uygulmasından ayrılan “bireysel başvuru hakkını” bağlı bir hak yerine müstakil bir hak olarak değerlendirmesi, bireysel başvuru hakkının konu bakımından yetkisizlik sınırlarına yaklaştırabilecektir. Şöyle ki; Anayasa'nın 148. maddesinde düzenlenen bireysel başvuru hakkı ancak Anayasa m. 40 ve AİHS m. 13 ile birlikte değerlendirilmesi halinde AYM'nin konu bakımından yetkisi dahilindedir. Aksi halde AİHS m. 13 yerine tıpkı AYM'nin norm denetimi kararlarında önceden yaptığı gibi Anayasa m. 36, AİHS m. 6 bağlamında adil yargılanma hakkının bir alt güvencesi olarak değerlendirilmesi gündeme gelebilecektir. Bu ise temellendirilmesi oldukça güç bir yaklaşımdır.

Netice olarak AYM'nin konuya dair ilk karar olan *Ruhi Abat* kararındaki yöntemini benimsemesi fakat hüküm paragrafında tıpkı konuya ilişkin AİHM kararlarında olduğu gibi “... *hakla bağlantılı olarak bireysel başvuru hakkının ihlal edildiği veya ihlal edilmediği*” şeklinde inceleme yapması isabetli olacaktır.

²⁷ Tahir Canan, B. No: 2012/969, 18/9/2013, § 16.

²⁸ Candaş Kat, B. No: 2015/18467, 19/11/2019, § 27; Zeki Demir, B. No: 2015/16719, 2/12/2020, § 24.

II. Artan İşyükü Karşısında Bireysel Başvuru Hakkının Durumu

Bireysel başvuru yolunun benimsenmesinden sonra Anayasa Mahkemesinin karşı karşıya kaldığı en büyük zorluk hiç kuşkusuz iş yüküdür. İş yükünün önemli kısmını bireysel başvuru sayısı oluşturmaktaysa da, mahkemenin yapılan başvuruları karşılama oranı oldukça yüksektir. Çalışmanın bu kısmında bireysel başvurudaki iş yükü artışı ve bunun bireysel başvuru hakkına yansımaları incelenecektir.

A. Bireysel Başvurunun Kabulünden Bugüne AYM'nin İşyükü

Bireysel başvurunun uygulamaya geçtiği 23/9/2012 ila 31/12/2021 tarihleri arasında AYM'ye 361.159 adet başvuru yapılmıştır. AYM bunlardan 302.429 (%83,7) tanesini sonuçlandırmıştır²⁹. Bireysel başvuru yolunu kabul eden İspanya ve Almanya'da başvuru sayıları AYM'ye yapılan başvurunun neredeyse yirmide birine eşittir. Hatta AİHM'e 47 ülkeden yapılan başvuru sayısı dahi AYM'ye yapılan sayının yaklaşık altıda birine eşittir³⁰.

B. Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Aşaması

Kabul edilebilirlik³¹ kriterleri 30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Ka-*

²⁹ Bkz. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı Bireysel Başvuru İstatistikleri (23/9/2012 – 31/12/2021)

https://www.anayasa.gov.tr/media/7734/bb_2021_tr.pdf (Erişim: 10/2/2022)

³⁰ AİHM'e 2021 yılında 9548 adet başvuru yapılmıştır.

AİHM 2021 istatistikleri için bkz. <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10> (Erişim: 10/2/2022)

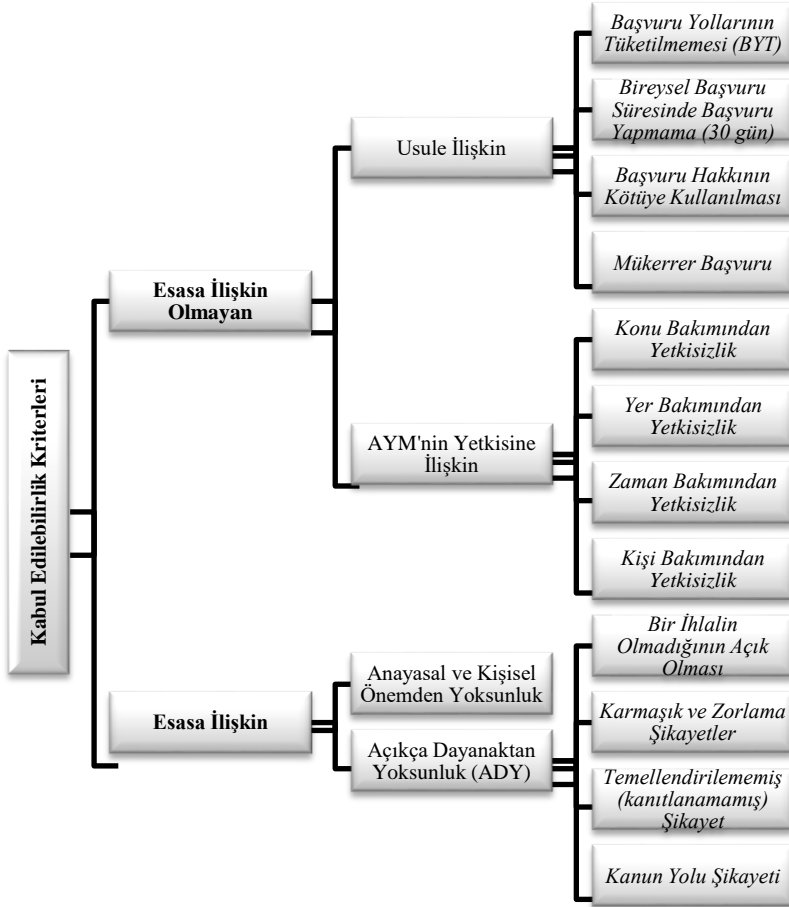
³¹ İngilizce admissible olan kavram Türkçeye “kabul edilebilirlik” olarak çevirilmiştir. Bu çeviri, başvurunun incelenmek üzere kabul edilebilmesi ile başvurudaki iddiaların kabul edilebilmesi arasında bir karmaşaya yol açmaktadır.

Aybay bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Kanıma göre “admissible” “sözcüğünün Türkçeye “kabul edilebilir” biçiminde çevrilmesi yanlıştır. Türkçe kullanımda, davanın kabul edilmesi, davacı lehine sonuçlanması anlamına gelir. “Admissible” sözcüğünün eski hukuk uygulamasındaki karşılığı “mesmu” (dinlenebilir) idi. Günümüzde “dinlenebilir” ya da “incelenebilir” demek yerinde olur.”

AYBAY, Rona (2010) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Konusunda Bazı Genel Gözlemler ve 14. Protokol, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 88, s. 245, dipnot 37.

Benzer değerlendirme için bkz. Vural, H. S. “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Bir Kabul Edilemezlik Sebebi Olarak Temellendirilmemiş Şikâyet

nun'un 45 ila 48. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Aşağıdaki tabloda esasa ilişkin olmayan olarak belirtilen kriterler 6216 sayılı Kanun'un 45., 46. ve 47. maddelerinde; esasa ilişkin şekilde belirtilenler ise 48. maddenin (2) numaralı fıkrasında düzenlenmektedir³².

ve Cemal Günsel Kararı Üzerine Bir İnceleme”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, C. 9, S. 18, 2021, s. 460.

³² Esasa ilişkin kabul edilebilirlik şartlarına dair detaylı bir çalışma için bkz. Dursun, H. İ., Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Sebepleri, Ankara, Seçkin Yay., 2018.

Anayasal ve Kişisel Önemden Yoksunluk Kriterine dair detaylı bir çalışma için bkz. Doğan, Z. P. Bireysel Başvuru Usulünde Önemli Zarar Ölçütü, İstanbul, onikilevha yay. 2021.

AYM'nin kabul edilebilirlik incelemesini nasıl bir silsile izleyerek yaptığı bilinmemektedir. Pratikte kabul edilebilirlik incelemesinin öncelikle esasa ilişkin olmayan kriterler yönünden yapıldığını tahmin edilebilir. Nitekim esasa ilişkin olmayan kabul edilebilirlik kriterlerinin önemli bir kısmı başvurucunun iddiaların derinlemesine tetkikini gerektirmektedir. Bu aşamada kabul edilemezliğine karar verilmeyen başvurular için esasa ilişkin (md. 48/2) kabul edilebilirlik incelemesine geçilebilecektir.

Bugüne kadar AYM'ye yapılan başvuruların %86,5'i kabul edilemezlikle sonuçlanmıştır. AYM yalnızca 2021 yılında 45.321 başvuruyu sonuçlandırmıştır³³. Buna karşılık aynı yıl AYM'ye 66.121 tane bireysel başvuru yapılmıştır. AYM'nin yapılan başvuruları karşılamada zorlandığı ortadadır. Bu tablonun AYM'yi kabul edilebilirlik kriterlerini katı ve keyfi uygulamaya yönlendirmesi, böylelikle de içtihadıyla oluşturduğu ve önem verdiği bireysel başvuru hakkını da zayıflatma riski bulunmaktadır. Bu çerçevede takip eden başlıkta AYM'nin sık rastlanılan iki hatalı uygulamasına odaklanılacaktır.

C. Kabul Edilebilirlik Kriterlerinin Katı ve Keyfi Uygulanması

1. Bireysel Başvuru Süresi ve Usul Kurallarının Katı Uygulanması

Bireysel Başvuru süresi kabul edilebilirlik kriterlerinden esasa ilişkin olmayan kriterler içerisinde usule ilişkin kriterler içerisinde yer almaktadır (bkz. yukarıdaki tablo). 6216 sayılı Kanun'un "Bireysel başvuru usulü" kenar başlıklı 47. maddesinin (5) numaralı fıkrasında şöyle düzenlenmektedir:

"Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir."

Burada kanun koyucu başvuru yolu olup olmamasına göre iki düzenleme yapmıştır.

1. Başvuru yollarının tüketildiği tarihten itibaren otuz gün,
2. Başvuru yolu öngörülmemişse, ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün.

³³ 2021 yılında 249 iş günü bulunmaktadır. Buna göre AYM bir iş gününde 182 tane bireysel başvuruyu karara bağlamaktadır.

AYM kanaatimizce Kanunu hatalı yorumlayarak her hal ve şartta ikinci düzenlemeye göre bireysel başvuruda bulunma süresini başlatmaktadır. Başka bir ifadeyle AYM, Türk hukukunda istisna olan³⁴ başvuru yolu öngörülmemiş hallere uygulanacak süre başlangıcının öğrenmeyle başlayacağına dair kuralı, başvuru yolları öngörülen düzenlemelere de teşmil ederek şu şekilde yorumlamaktadır: “*Otuz günlük süreye ilişkin başlangıç tarihinin tespitinde kanun hükmü gereği öğrenme tarihi esas alınmalıdır.*”³⁵

6216 sayılı Kanun’un 49. maddesinin (7) numaralı fıkrasına göre “*Bireysel başvuruların incelenmesinde, bu Kanun ve İçtüzükte hüküm bulunmayan hâllerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır.*” Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün “*Başvuru süresi ve mazeret*” kenar başlıklı 64. maddesinde 6216 sayılı kanundakinden farklı bir düzenleme yer almamaktadır. Bu nedenle 6216 sayılı Kanun m. 49/7’ye göre 4/2/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun (HMK) ilgili hükümlerine gidilmelidir. HMK’da konunun düzenlendiği “*Tebliğat*” başlıklı 438. maddeye göre “*Taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça tebligat, 11/2/1959 tarihli ve 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümlerine göre yapılır.*”

AYM’de başvuru süresi kaynaklı kabul edilemezlik kararlarının önemli kısmı UYAP kütüğünden tarafın nihai karardan haberdar olmasına dairdir. Oysa konunun düzenlendiği *Tebliğat Kanunu*’nun 7/a maddesinin dördüncü fıkrasına göre “*Elektronik yolla tebligat, muhatabın elektronik adresine ulaştığı tarihi izleyen beşinci günün sonunda yapılmış sayılır.*” Kararın ne zaman tebliğ edilmiş sayılacağına açıkça düzenlendiği bu gibi durumlarda, öğrenme ile tebligat arasında bir fark olduğu ileri sürülemez. Buna rağmen AYM uygulamasında tebligat ile öğrenme birbirinden farklı iki kavram olarak kullanılmakta, AYM bireysel başvuru konusu yargılama sürecine ilişkin nihai karardan haberdar olma ile süreyi başlatmaktadır³⁶.

6216 sayılı Kanun başvuru yolu öngörülmemiş olan konularda bireysel başvuru süresini açıkça başvuru yollarının tüketilmesi ile başlatmak-

³⁴ Anayasa m. 125/1 “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.”

Anayasa m. 40/2 “Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.”

³⁵ Hüseyin Aşkan, B. No: 2017/15649, 21/7/2020, § 20.

³⁶ Mehmet Özcan, B. No: 2019/6266, 15/1/2020, § 28.

tadır. AYM uygulamasını bir kenara bırakırsak Türk hukukunda bütün sürelerin tebliğ ile başladığı veyahut yukarıda örneğine yer verdiğimiz gibi tebliğat kanunu ve sair mevzuattaki istisnaya göre başladığı kabul edilmektedir. Şu hâlde AYM'nin tebliğat ile değil de öğrenme ile başvuru yollarının tüketildiğine dair tespiti herhangi bir temele dayanmamaktadır.

Her ne kadar temelsiz olarak nitelendirsek de bu durumun da istisnalarının olabileceği de gözardı edilmemelidir. Örneğin Ceza yargılamasında Yargıtayın onama kararlarının tebliğ edilmesine dair bir kural bulunmamaktadır³⁷. Bu durumda öğrenme tarihinden başlatılması elbette mümkündür, çünkü başvuru yollarının tüketilmesine dair mevzuatta tayin edilebilecek bir zaman zikredilmemiştir. Dolayısıyla bu örnekte her ne kadar başvuru yolu öngörülmüşse de başvuru yollarının tüketildiği nihai kararın tebliğine ilişkin bir düzenleme bulunmadığından, burada öğrenme ile başlatılması 6216 sayılı Kanun ve İçtüzük hükümleriyle uyumlu olacaktır.

AYM, ceza yargılamalarına dair bu örneğe ilişkin de farklı bir uygulama benimsemektedir. Bireysel başvuru sürecinin ilânihaye devam edemeyeceğini söyleyen AYM *“Ceza yargılamasında nihai kararın tebliğ edilmediği durumlarda kararın derece mahkemesine ulaşmasından ve böylece gerekçesinin erişilebilir olmasından sonra, özen yükümlülüğü kapsamında makul bir süre içinde bireysel başvuru yapmak isteyen ilgililerden karara erişmeleri ve karar gerekçesini öğrenmeleri beklenir. Bu kapsamda erişilebilir olan nihai kararın en geç üç ay içinde ilgilileri tarafından bilindiği ve gerekçesinin öğrenildiği kabul edilmelidir. Aksi tespit edilmediği sürece bireysel başvuru için Kanun'da öngörülen otuz günlük başvuru süresi, en geç anılan üç aylık sürenin sona ermesinden itibaren başlayacaktır.”*³⁸ gerekçesiyle sürenin 3 ay sonra başlayacağına hükmetmiştir.

AYM'nin usul kurallarını yanlış uyguladığı kanaatinde olduğumuzu yukarıda paylaşmıştık. Anılan yorumun yanlışlığı kabul edilmese dahi bu uygulamaların usul kurallarının katı uygulanmasına örnek teşkil edeceğinde kuşku bulunmamaktadır. Konuya ilişkin AİHM içtihadı ise oldukça açıktır. AİHM, süre koşulu gibi dava açmaya ilişkin usulî kurallar birden fazla yoruma neden olabilecek nitelikte ise, mahkemeye eri-

³⁷ A.C. ve diğerleri [GK], B. No: 2013/1827, 25/2/2016, § 32.

³⁸ A.C. ve diğerleri [GK], B. No: 2013/1827, 25/2/2016, § 30.

şim hakkı kapsamında bireylerin dava açma haklarını engelleyecek şekilde katı yorumla tabi tutulmaması veya söz konusu koşulların katı bir biçimde uygulanmaması gerektiğini ifade etmiştir³⁹. 6216 Sayılı Kanun'daki başvuru süresine dair kuralın birden fazla yoruma neden olabilecek nitelikte olduğu aşıkardır. Dolayısıyla bireysel başvuru yoluna dair süre koşulunda da başvuru lehine olan yorumun benimsenmesi isabetli olabilecektir.

Aslında AYM'nin başka yargı yollarına başvuruya dair usul kurallarının katı yorumlanmasına ilişkin içtihadı AİHM'in yukarıdaki içtihadıyla uyumludur. AYM, farklı mahkemelerce veya tazminat komisyonunca usul kurallarının katı uygulanmasından dolayı mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine dair bugüne kadar pek çok ihlal kararı vermiştir⁴⁰.

AYM'nin içtihadında çelişkilere sebebiyet veren bu katı uygulamalarının kaynağının artan iş yükü olduğu kanaatindeyiz. İş yükünün artmasıyla AYM için esasına girmektense kabul edilemezlik kararı verme yönünde usul kurallarını katı uyguladığı izlenimi oluşturan bu örneklerin en büyük zararı verdiği hakkın yine AYM içtihadıyla yakın tarihte kabul edilen bireysel başvuru hakkı olduğu ortadadır. İş yükünün yıkıcı

³⁹ Bkz. Beles/Çek Cumhuriyeti, B. No: 47273/99, 12/11/2002, § 51; Tricard/Fransa, B. No: 40472/98, 10/7/2001, § 33.

⁴⁰ Zaman aşımı ile ilgili katı yorumun, davanın esasının incelenmesine engel olduğu ve başvuru hakkının ihlal edildiği karar için bkz. Mustafa Boztepe, B. No: 2013/8502, 13/4/2016.

Hakem heyeti kararının tebliği ve temyiz süresinin başlangıcına dair yorumun başvuru yoluna başvurusunu önemli ölçüde kısıtlayarak oldukça güçleştirdiği gerekçesiyle mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiği karar için bkz. Aysel Bulut, B. No: 2015/465, 12/9/2018.

2577 sayılı Kanun'un 12. maddesinin oldukça katı bir şekilde yorumlanması neticesinde zararın tam ve kesin olarak olduğu tarihten daha önceki bir tarih esas alınarak dava açma süresinin belirlenmesi neticesinde başvuru hakkının ihlal edildiği karar için bkz. Şener Berçin, B. No: 2013/5516, 22/1/2015.

6384 sayılı Kanun'un 7. maddesinin (3) numaralı fıkrasında yer alan "tebliğ tarihinden itibaren" ibaresinin temel usul kanunlarına ilişkin yerleşmiş uygulamalardan farklı olarak kararın tebliğ edildiği tarihin de itiraz süresinin hesabında dikkate alınacak şekilde yorumlanmasının -Komisyon kararının tebliğ edildiği tarihin de itiraz süresinin hesabında dikkate alınacağı yolunda açık bir hükmün bulunmadığı da gözetildiğinde- aşırı katı ve şekilci olduğunu değerlendirildiği için mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği karar için bkz. Revaziye İnci, B. No: 2015/4223, 11/9/2019.

bir etkisi görünümünde olan bu uygulama bireysel başvuru hakkını olumsuz etkilemektedir.

2. Temellendirilememiş Şikâyet İçtihadı

Bireysel başvuru hakkının kabul edilemezlik gerekçesiyle kullanılabilmesini engelleme potansiyeli olan bir diğer kriter de esasa ilişkin kabul edilemezlik sebepleri arasında yer alan temellendirilmemiş şikâyete ilişkin 2021 yılının başlarında yayımlanan bir kararda benimsenen yorumdur⁴¹. Daha sonra da sıklıkla atıf yapılan *Cemal Günsel* kararı, temellendirilmemiş şikâyet kriterinin keyfî uygulanabilmesine kapı aralayabilecek niteliktedir⁴².

Başvurucunun iddialarının soyut nitelikte olması, iddiaları ispata elverişli delilleri AYM'ye sunmaması⁴³ veya belgelerin ilgililerden istenmesi için AYM'den bir talepte bulunmaması⁴⁴ gibi nedenlerle AYM zaten temellendirilememiş veya kanıtlanamamış şikâyet nedeniyle kabul edilemezlik kararları vermekteydi. AYM Genel Kurulu 2017 tarihli kararında başvuruculardan bu konuda ne beklediğini açıkça karar metninde paylaşmıştır: *Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurularda, başvurucuların başvurularını titizlikle hazırlama ve takip etme yükümlülükleri vardır. Mahkeme, başvurucunun soyut şekilde birtakım Anayasa hükümlerine atıfta bulunmasının iddiaların ispatlandığı anlamına gelmeyeceğini birçok kez vurgulamıştır. Bundan başka Anayasa Mahkemesi; başvurucunun başvuru formunu özenle doldurmak, ihlal iddiasının dayanağı olan tüm olayları göstermek, başvuruyu aydınlatacak ve hükmün esasını etkileyecek argümanları destekleyici tüm belgeleri başvuru dilekçesine eklemek yükümlülüğü olduğunu ve bir bilgi veya belge elde edilememişse bunun da nedenlerini açıklamak yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir*⁴⁵.

⁴¹ Cemal Günsel [GK], B. No: 2016/129000, 21/1/2021.

⁴² Temellendirilmemiş şikâyete ilişkin genel birli ve Cemal Günsel kararının tahlili için bkz. Vural, H. S. "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Bir Kabul Edilemezlik Sebebi Olarak Temellendirilmemiş Şikâyet ve Cemal Günsel Kararı Üzerine Bir İnceleme", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, C. 9, S. 18, 2021, ss. 457-487.

⁴³ Veli Özdemir, B. No: 2013/276, 9/1/2014.

⁴⁴ Ünal Yiğit, B. No: 2013/1075, 20/6/2014.

⁴⁵ Sabah Yıldız Radyo ve Televizyon Yayın İletişim Reklam Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi [GK], B. No: 2014/12727, 25/5/2017, § 21.

Cemal Günsel kararına konu olayda hükümlü olan başvuru, cezaevinde kaleme aldığı bir öyküyü, öykü yarışmasına katılmak üzere posta yoluyla bir arladaşına göndermek üzere teslim ettikten sonra öykünün idarece sakıncalı bulunması neticesi gönderilmemesi ve idarenin bu karara yapılan itirazların sonucu değiştirmemesi üzerine ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasına ilişkindir⁴⁶. AYM Ceza İnfaz Kurumunun yaptığı müdahalenin ifade özgürlüğüne müdahale olduğunu tespit ettikten sonra aşağıdaki gerekçelerle başvuru ihlal iddiasını temellendiremediği sonucuna ulaşmıştır:

“... idarenin ve derece mahkemelerinin değerlendirmelerinin hatalı olduğunu, başvuruya konu metne kendi kastının ötesinde anlamlar

Aynı paragrafta AYM, temellendirilmemiş şikâyetle sıklıkla karşılaşılan örnekleri sıralamış ve ilgili konulara dair ilke paragraflarının künyelerini paylaşmıştır.

Şeref ve itibarın korunması hakkının ihlal edildiği iddiasının kanıtlanamadığına ilişkin bir karar için bkz. Ünal Yiğit, §§ 25, 26.

Özgürlük ve güvenlik hakkı ile adil yargılanma haklarının ihlal edildiği iddialarının kanıtlanamadığına ilişkin bir karar için bkz. Veli Özdemir, § 26.

Hakkaniyete uygun yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasının kanıtlanamadığına ilişkin bir kararlar için bkz. Tevfik Tunç, B. No: 2014/11204, 8/12/2016, §§ 52-53; Hüseyin Çiftçi, B. No: 2014/3439, 28/9/2016, §§ 43-53.

Haberleşmenin gizliliğinin ihlal edildiği ve ayrımcılık iddialarının kanıtlanamadığına ilişkin bir karar için bkz. Sadullah Remzi Karagöz, B. No: 2014/8870, 8/6/2016, §§ 39-47.

Yasak sorgu yöntemlerine başvurulduğu iddiasının kanıtlanamadığına ilişkin bir karar için bkz. Feyzullah Erarslan, B. No: 2014/7226, 4/11/2014, §§ 36-39.

Özel hayatın gizliliği ve konut dokunulmazlığı haklarının ihlal edildiği iddialarının kanıtlanamadığına ilişkin kararlar için bkz. Nevzat Albayrak ve diğerleri, B. No: 2013/9822, 22/6/2015, §§ 43-51; Zeki Rüzgar, B. No: 2013/6084, 6/4/2016, §§ 29-33.

Kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddiasının kanıtlanamadığına ilişkin bir karar için bkz. N.A., B. No: 2013/5076, 6/4/2016, §§ 16-23.

Mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasının kanıtlanamadığına ilişkin bir karar için bkz. Nurettin Albayrak ve diğerleri, B. No: 2013/4809, 22/1/2015, §§ 39-46.

Yargılamada kullanılan delillerin yargılamanın adillliğini etkilediği iddiasının kanıtlanamadığına ilişkin bir karar için bkz. Hamdullah Demirtaş, B. No: 2013/3552, 15/12/2015, §§ 27-30.

Adil yargılanma ve etkili başvuru yolu hakkının ihlal edildiği iddiasının kanıtlanamadığına ilişkin bir karar için bkz. Murat Karayel (2), B. No: 2013/2125, 16/9/2015, §§ 23-28.

⁴⁶ Cemal Günsel [GK], B. No: 2016/129000, 21/1/2021, §§ 8-14.

yüklendiğini, öykü içeriğine ilişkin değerlendirmelerle birlikte ileri sürmemiştir. Aynı şekilde başvuru, metni gerçekten var olan bir öykü yarışmasına göndermiş olduğunu göstermemiş; metni gönderdiği kişinin öykünün yarışmaya katılmasında ne tür bir işlevi olacağını da açıklamamıştır. Öte yandan başvuru, başvuru konusu öykü metninin istediği kişiye gönderilmemesi şeklindeki Ceza İnfaz Kurumu müdahalesinin ifade özgürlüğünü ihlal ettiğini yalnızca soyut olarak ileri sürmüş, bu özgürlüğün hangi nedenle ihlal edildiğini açıklama yoluna gitmemiştir.⁴⁷”

İfade özgürlüğü bağlamında devletin negatif ve pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır. Kamu makamları negatif yükümlülük kapsamında zorunlu olmadıkça düşüncenin açıklanmasını ve yayılmasını yasaklamamalı ve yaptırımlara tabi tutmamalıdır⁴⁸.

Somut olaya bakıldığında ispat yükünün yer değiştirdiği izlenimi uyanmaktadır. Başvurucunun normalde gönderilmesi gereken bir mektubu Ceza İnfaz Kurumunca sakıncalı bulunarak gönderilmemiştir. Burada başvurucudan beklenen öyküsünün neden sakıncalı olmadığını daha ötesi öykü metninin gönderilmemesinin ifade özgürlüğünü hangi nedenle ihlal ettiğini kanıtlamasıdır. Devletin negatif başka bir ifadeyle dokunmama yükümlülüğü olan bir özgürlüğe yapılan müdahalede başvurucuya daha ağır bir temellendirme külfeti yüklenmesi bireysel başvuru hakkının kullanımının kısıtlanması sonucunu doğurabilecektir⁴⁹.

Temellendirilememiş şikâyetle önemli bir dönüm noktası sayılabilecek bu içtihattan sonra pek çok başvuruda da yukarıda paylaşılan ilke paragraflarına atıf yapılarak başvurular hakkında kabul edilemezlik kararı verilmiştir. Örneğin *Selahattin Demirtaş (8)* başvurusunda AYM, başvuru avukatına elden vermek istediği belgelere el konulması nedeniyle ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasını incelemiş ve başvuru hakkının Ceza İnfaz Kurumu dışına çıkarmak istediği belgelerin suretlerinin 23/1/2017 tarihli başvuru formu eklerinde yer alması nedeniyle kurum

⁴⁷ Cemal Günsel [GK], B. No: 2016/129000, 21/1/2021, §§ 29,30.

⁴⁸ Bekir Coşkun [GK], B. No: 2014/12151, 4/6/2015, § 46.

Ayrıca bkz. Nilgün Halloran, B. No: 2012/1184, 16/7/2014, § 43; benzer yöndeki AİHM görüşü için bkz. Özgür Gündem/Türkiye, B. No: 23144/93, 16/3/2000, § 43.

⁴⁹ Burada şunu ifade etmekte fayda var: Başvuru formu, ceza infaz kurumunun kararı, infaz hâkimliği ile onun itiraz merci olan Ağır Ceza Mahkemesinin kararını görebilmemiz mümkün değil. Yapılan değerlendirmeler tamamıyla bireysel başvuru kararında paylaşılan verilerle sınırlı olarak yapılmıştır.

dışına çıkardığı sonucuna ulaşmıştır. AYM yapmış olduğu değerlendirmede “... başvurucunun söz konusu belgeleri 14/11/2016 tarihinde avukatına elden teslim etmesine izin verilmemesi nedeniyle genel başkanı olduğu siyasi partinin TBMM grup toplantısında okunması amacıyla metin yollamak ve kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları röportaj olarak bir gazetede yayımlatmak imkânlarından tamamen mahrum bırakıldığını yeterli gerekçelerle ortaya koyamadığı anlaşılmaktadır.” demek suretiyle başvurucunun seçilme hakkı ile ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasını temellendiremediği sonucuna ulaşmıştır⁵⁰.

Karara katılmayan M. Emin Kuz muhalefet şerhinde bizim bu makede vurgu yaptığımız hususu öne çıkararak bireysel başvuru hakkını anlamsızlaştırabilecek keyfi bir uygulamaya kapı aralama ihtimaline değinmiştir: “Bireysel başvuruya konu iddiaların temellendirilmiş sayılması için başvurucudan bundan daha fazlasının beklenmesi, esasen yukarıda belirtilen kararlarımızda kabul edilen ilkelerde belirlenenden daha ağır bir yükümlülük getirilmesi ve bireysel başvuruların önemli bir kısmının temellendirilemediği gerekçesiyle kabul edilemez bulunması sonucunu doğurabilir.”⁵¹”

Sonuç

Anayasa Mahkemesinin kuruluşunun 50. yılında, 23/9/2012 tarihinde, yürürlüğe giren bireysel başvuru yolu, geride bırakılan yaklaşık 10 yıllık süreçte temel hak ve hürriyetlerin güçlendirilmesi bağlamında önemli bir fonksiyon icra etmiştir. Her ne kadar bireysel başvuru yolunun getirildiği Anayasa değişikliğinin gerekçesinde bireysel başvurunun temel gerekçesini Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuruları ve Mahkeme tarafından Türkiye aleyhine verilen ihlal kararlarını azaltmak olarak belirtilmiş ise de Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruyu bu vizyondan çok daha ötelere taşıyabilmiş olması sevindirici bir gelişmedir.

Anayasa Mahkemesi 2019 tarihli içtihadıyla ilk defa “bireysel başvuru hakkını” müstakil bir hak olarak kabul etmiş ve etkili başvuru yolunun özel bir görünümü olarak vasıflandırdığı bireysel başvuru hakkına dair inceleme yapmıştır. Mahkeme kararlarıyla gün geçtikçe güçle-

⁵⁰ Selahattin Demirtaş (8), B. No: 2016/48606, 11/3/2021, § 28.

⁵¹ Selahattin Demirtaş (8), B. No: 2016/48606, 11/3/2021, M. Emin Kuz, Karşıoy Gerekçesi.

nen bireysel başvuru hakkı, Türk hukuk sistemi içerisinde bireysel başvuru hakkının vazgeçilmez bir değeri olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruların yoğunluğu sebebiyle Mahkeme ağır bir iş yükü ile karşı karşıya olduğu ortadadır. Bu iş yükü baskısı, kabul edilebilirlik incelemesinin katı ve keyfi uygulanmasına zemin hazırlayarak bireysel başvuru hakkının özünü zedeleyebilecek seviyeye ulaşabilmektedir.

Bu çalışmada bireysel başvuruyu etkileme potansiyeli olan iki kabul edilemezlik sebebine odaklanılmaktadır. Bunlardan ilki, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru süresine dair hatalı yorumu ve bu yorum neticesinde bireysel başvuru hakkının kullanılmamasıdır. 6216 sayılı Kanun'un "Bireysel başvuru usulü" kenar başlıklı 47. maddesinin (5) numaralı fıkrasında yer alan "*Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir*" hükmünü Mahkeme, bireysel başvuru süresini her hal ve şartta öğrenilmeyle başlatacak şekilde uygulamaktadır. Diğer bir deyişle, kanun koyucunun başvuru yolu öngörülmemiş olan istisnai durumlara ilişkin olarak getirdiği kuralı, Anayasa Mahkemesi, başvuru yolu öngörülmuş olanlara da teşmil edecek surette yorumlamaktadır. Bu yorum neticesinde Anayasa Mahkemesi, mahkemeye erişim hakkına ilişkin olarak bugüne dek vermiş olduğu kararlarında benimsediği içtihadından, yani *usul kurallarının katı uygulanması mahkemeye erişim hakkını ihlal eder* içtihadından sapmaktadır. Öte yandan, açıktır ki başvuru süresinin öğrenilmeyle değil, kararın tebliği ile başlaması bir bütün olarak Türk hukuk sisteminin gereğidir. Kaldı ki, bu husustaki usul kurallarının birden fazla yoruma neden olabilecek nitelikte olmasından doğan tereddütler olsa dahi Anayasa Mahkemesinin kabul edilemezlik kararı vermek yerine, bireysel başvuru hakkının kullanımını engellemeyecek şekilde bir yorumu benimsemesi gerekir.

Bireysel başvuru hakkını etkileyebilecek diğer bir Anayasa Mahkemesi içtihadı ise temellendirilmemiş şikâyete dair vermiş olduğu kararlardır. Keyfi uygulamaya kapı aralayabilecek olan *Cemal Günsel* kararı ve aynı yöndeki sonraki tarihli kararlardan hangi başvuruların temellendirilmemiş sayılacağına dair net bir izlenim edinmek oldukça zordur. Yukarıda aynen aktarıldığı üzere bir üyenin karşı oyunda da aynı hususa dikkat çekilmiştir. Gerçekten, Mahkeme içtihadında belirtilenden daha fazla yükümlülüğün başvurucuya yüklenmesi halinde Mahkeme önünde

bekleyen bireysel başvuruların önemli bir kısmının bu gerekçeyle kabul edilemezliğine karar verilebilecektir.

Bireysel başvuru yolunun kabulü ve on yıllık uygulaması hem temel hak ve hürriyetleri kuvvetlendirmiş hem de Anayasa Mahkemesinde temel haklara odaklanan bir bakış açısının egemen olmasına vesile olmuştur. Anayasa Mahkemesinin kuruluşunun 60. yılında insan haklarının ulusal düzeyde korunması alanındaki bu büyük dönüşüm elbette memnuniyet vericidir. Ancak bireysel başvuruda artan iş yükü Mahkemenin kabul edilebilirlik kriterlerini katı ve keyfi uygulamasıyla sonuçlanabilmektedir. Bu ise mezkûr dönüşümün aksi istikamete doğru gidebilme potansiyeli barındırdığı gibi, Mahkemeyi de öngörülebilirlikten uzaklaştırabilecektir.

KAYNAKÇA

Aybay, R. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Konusunda Bazı Genel Gözlemler ve 14. Protokol” Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 88, 2010, ss. 225-260.

Değirmenci, R. Meşruiyet ve Hukukilik Çerçevesinde Saf Hukuk Kuramı, Ankara, Astana Yay. 2021.

Doğan, Z. P. Bireysel Başvuru Usulünde Önemli Zarar Ölçütü, İstanbul, onikilevha yay. 2021.

Dursun, H. İ., Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Sebepleri, Ankara, Seçkin Yay., 2018.

Egeliği, Ö. E. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Çerçevesinde Etkili Başvuru Hakkı, İstanbul, onikilevha yay.

Eren, A. “Hukuki Yorum Yöntemleri Açısından Bireysel Başvuru Kararlarının Anayasanın Yorumuna Etkileri”, Anayasa Yargısı, C. 32, S. 1, 2016, ss. 231-301.

Gündoğdu, S. B. “Anayasa Mahkemesinin İcra ve İflâs Hukukundaki Şikâyet Müessesesine Hukukî Dinlenilme Hakkı Açısından Yaklaşımı” Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, C. 9, S. 18, 2021, ss. 89-116.

Gündoğdu, S. B. Medenî Yargıda Usûl Kurallarına Aykırılığın Anayasa Mahkemesi’nce Bireysel Başvuru Yoluyla Denetlenmesi, İstanbul, onikilevha yay., 2021.

Kaplan, R. ve Koç, M. İ. (ed.) Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Rehberi, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yay., 2017.

Turhan, H. B. Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Kamu Tüzelkişilerinin Başvuru Ehliyeti, Ankara, Seçkin Yay. 2022.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekeçeli), Anayasa Mahkemesi Yay. 2021.

Vural, H. S. "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Bir Kabul Edilemezlik Sebebi Olarak Temellendirilmemiş Şikâyet ve Cemal Günsel Kararı Üzerine Bir İnceleme", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, C. 9, S. 18, 2021, ss. 457-487.

Mahkeme Kararları:

AYM Genel Kurul Kararları:

Anayasa Mahkemesi, E.2011/59, K.2012/34, 01/03/2012.

Anayasa Mahkemesi, E.2018/74, K.2019/92, 24/12/2019.

AYM Bireysel Başvuru Kararları:

A.C. ve diğerleri [GK], B. No: 2013/1827, 25/2/2016.

Aysel Bulut, B. No: 2015/465, 12/9/2018.

Bekir Coşkun [GK], B. No: 2014/12151, 4/6/2015.

Candaş Kat, B. No: 2015/18467, 19/11/2019.

Cemal Günsel [GK], B. No: 2016/129000, 21/1/2021.

Feyzullah Erarslan, B. No: 2014/7226, 4/11/2014.

Hamdullah Demirtaş, B. No: 2013/3552, 15/12/2015.

Hüseyin Aşkan, B. No: 2017/15649, 21/7/2020.

Hüseyin Çiftçi, B. No: 2014/3439, 28/9/2016.

Kadri Enis Berberoğlu (3) [GK], B. No: 2020/32949, 21/1/2021.

Mehmet Özcan, B. No: 2019/6266, 15/1/2020.

Murat Karayel (2), B. No: 2013/2125, 16/9/2015.

N.A., B. No: 2013/5076, 6/4/2016.

Nevzat Albayrak ve diğerleri, B. No: 2013/9822, 22/6/2015.

Nilgün Halloran, B. No: 2012/1184, 16/7/2014.

Nurettin Albayrak ve diğerleri, B. No: 2013/4809, 22/1/2015.

Onurhan Solmaz, B. No: 2012/1049, 26/3/2013.

Revaziye İnci, B. No: 2015/4223, 11/9/2019.

Ruhi Abat, B. No: 2014/4724, 7/3/2019.

Sabah Yıldızı Radyo ve Televizyon Yayın İletişim Reklam Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi [GK], B. No: 2014/12727, 25/5/2017.

Sadullah Remzi Karagöz, B. No: 2014/8870, 8/6/2016.
Selahattin Demirtaş (8), B. No: 2016/48606, 11/3/2021.
Şener Berçin, B. No: 2013/5516, 22/1/2015.
Tevfik Tunç, B. No: 2014/11204, 8/12/2016.
Ünal Yiğit, B. No: 2013/1075, 20/6/2014.
Veli Özdemir, B. No: 2013/276, 9/1/2014.
Zeki Demir, B. No: 2015/16719, 2/12/2020.
Zeki Rüzgar, B. No: 2013/6084, 6/4/2016.

AİHM Kararları:

Beles/Çek Cumhuriyeti, B. No: 47273/99, 12/11/2002.
Özgür Gündem/Türkiye, B. No: 23144/93, 16/3/2000.
Sultan Öner ve Diğerleri / Türkiye, B. No: 73792/01, 17/10/2006.
Tricard/Fransa, B. No: 40472/98, 10/7/2001.

İnternet Kaynakları:

Anayasa Mahkemesi Başkanlığı Bireysel Başvuru İstatistikleri
(23/9/2012 – 31/12/2021)

https://www.anayasa.gov.tr/media/7734/bb_2021_tr.pdf (Erişim:
10/2/2022)

AİHM 2021 istatistikleri için bkz. [https://inhak.adalet.gov.tr/
Home/BilgiDetay/10](https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10) (Erişim: 10/2/2022)

Arslan, Z. “Anayasa Mahkemesi'nin 54. Kuruluş Yıldönümünde
Yapmış Olduğu Açış Konuşması” [https://www.anayasa.gov.tr/tr/
baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-54-kurulus-yildonumunde-
yapmis-oldugu-acis-konusmasi/](https://www.anayasa.gov.tr/tr/baskan/konusmalar/anayasa-mahkemesinin-54-kurulus-yildonumunde-yapmis-oldugu-acis-konusmasi/) (Erişim Tarihi: 1/2/2022)